

SHPËRNGULJA E SHQIPTARËVE NGA KOSOVA E VISET E TJERA DHE TRAJTIMI I TYRE NGA QEVERTË E SHQIPËRISË NDËRMJET DY LUFTRAVE BOTËRORE (1918-1941)

JANI SOTA

Universiteti "Aleksandër Mosiu", Durrës, SHQIPËRI

Email: jani_sota@yahoo.com

AKTET IV, 4: 773 - 783, 2011

PERMBLEDHJE

Populli shqiptar, gjatë rrugës historike pati reduktime e copëtime të hapësirës dhe shtrirjes së saj gjeografike e demografike, që u përcollën me pasoja të rënda. Format gjenocidiale ndaj popullsisë shqiptare ishin dukuri përcjellëse të pushtetmbajtësve serbe dhe grekë, që vërehej si një formë etnocide ndaj vetë shtimit të kësaj popullsisë, i cili përcillej me një dozë shqetësimi, duke pasur gjithnjë frikë për ekspansionin demografik në Ballkan. Përpjekjet për mbrojtjen e shqiptarëve në Jugosllavi dhe Greqi, si dhe qëndrimet e shtetit shqiptar ndaj këtij problemi, kanë pasur veçori dhe probleme specifike në periudha të ndryshme të zhvillimit historik. Ato janë diktuar edhe nga koniunkturat politike që kanë qenë vepruese në atë kohë.

Fjalë çelës: Shpërngulje, emigrantë, qeveri, dekretligje, Parlament, Shqipëri, mikpritje, ndihmë, kulturë.

SUMMARY

The Albanian people over the course of history have suffered reductions and partitions of their geographic and demographic area and extension. Genocidal forms against the Albanian population were an accompanying phenomenon of the Greek and Serbian rulers which was seen in the forms of an ethnocide towards the increase of this population which reflected a dosage of worry, being afraid of its demographic expansion in the Balkans. Efforts for the protection of Albanians in Yugoslavia and Greece and the attitude of the Albanian government towards this issue has had specific characteristics and problems in different periods of the historic development.. It has also been subject to the political situations which have been active especially during the period between 1918-1941.

Key words: Displacement, immigrants, government, decreed laws, Parliament, Albania, welcome, help, culture.

HYRJE

Në historinë e popujve të Evropës, veçanërisht në shekullin e kaluar, vështirë se mund të gjendet ndonjë popull që të ketë qenë objekt i shpërnguljeve sikurse populli shqiptar, pjesa që ka jetuar jashtë kufijve të Shqipërisë.

Pastrimi etnik i viseve shqiptare nga Mbretëria Serbe-Kroate-Slllovene, prej vitit 1918 deri në vitin 1929, e më pas në atë Jugosllave, deri në prill 1941, synonte ndërrimin e dukshëm të përbërjes etnike të popullsisë në dëm të shumicës dërrmuese shqiptare. Natyrisht që shpërnguljet me dhunë më 1918 deri më 1941, e kishin zanafillën prej fitimit të autonomisë së

këtyre shteteve. Ato do të intensifikoheshin, sidomos gjatë viteve 1877-1878, ku Serbia pushtoi Sanxhakun e Nishit. 30 mijë shqiptarë myslimanë, sipas Çvijiçit, por në fakt mbi 100 mijë, sipas Brestovcit, u detyruan me dhunë të shpërngulen për t'i shpëtuar gjenocidit shfarosës. Dihet se politikën e spastrimit etnik, Mbretëria Serbe dhe ajo Malazeze e vazhduan edhe gjatë viteve 1912-1913, kur rreth 22.000 km² tokë, me popullsi shqiptare mbetën jashtë kufijve të Shqipërisë. Ato iu nënshtruan përsëri spastrimit dhe kolonizimit. Mjetet e përdorura nga autoritetet jugosllave për të detyruar popullsinë shqiptare të braktisë vendin, ishin të shumta.

Regjimet e hekurit, të zjarrit dhe plaçkitjes përbënin faktorin kryesor të emigrimit në masë të popullsisë shqiptare, i cili bëhej në kushte të tmerrshme që u kushtonte jetën qindra familjeve shqiptare. Si pasojë e një politike të tillë, gjatë kësaj periudhe u vranë me mijëra shqiptarë dhe u shpërngulën nga vatrën e tyre stërgjyshore përgjithmonë 60.000 të tjerë.

Formimi i shtetit shqiptar në fakt është zanafilla e lindjes së asaj që quhet sot çështja kombëtare. Shqipëria me gjymtyrë të këputura, e dërmuar ekonomikisht dhe politikisht, si shtet i

sapokrijuar, i takoi të luajë rol qendror në zgjidhjen e çështjes kombëtare, të bëhet krah i fuqishëm i shqiptarëve në trojet e veta etnike, të shkëputura nga trungu kombëtar. Asaj i ra barra e rëndë, që të dëshmohej si faktori më me ndikim për pozitën e shqiptarëve në Ballkan.

Duke iu referuar statistikave zyrtare të Turqisë, më 1908-1909, dhe një pjese të statistikës së hartuar nga autoritetet ushtarake të Austrisë, kur këta kishin në pushtimin e tyre Kosovë (1916-1917), rezultonte se popullsia e viseve shqiptare të robëruara ishte 946.929 banorë.

Nënprefektura	Vetëm Popullsia Shqiptare
Ajdonat	13723
Dibër	50113
Ferizovik	21390
Gostivar	23197

Nënprefektura	Vetëm Popullsia Shqiptare
Guci	9905
Gumenicë	10126
Gjakovë	70962
Gjilan	63984
Kaçanik	9151
Kërçovë	16747
Kostur	37118
Kumanovë	18431
Margëllec	15723
Mitrovicë	15227
Monastir	30999
Novi-Pazar	9504
Ohër	20369
Pargë	800
Pejë	62490
Përlepe	18308
Prizrend	72458
Preshovë	20300
Prishtinë	60968
Resnë	6827
Rekë	13469
Rozhaj	15932
Shkup	50258
Tetovë	52076
Tuz	7647
Vuçiterin	<u>56379</u>

SHUMA 946.929

Tabela 1. Popullsia e trojeve shqiptare të robëruara gjatë viteve 1916-1917

Është e kuptueshme, pse në strategjinë shkombëtarizuese të Beogradit ndaj shqiptarëve,

shpërngulja në periudhën pas vitit 1918 mori rëndësi të veçantë. Nëse ajo u realizua ose jo,

tërësisht ose pjesërisht, kjo është një çështje më vete që është trajtuar nga historiografia shqiptare dhe ajo e huaj. Gjithsesi, nën dritën e fakteve të reja shkencore, mendoj se ka vend për hulumtime dhe interpretime të reja shkencore nga të gjithë studiuesit përkatës.

Rruga kryesore e largimit të shqiptarëve nga viset e tyre në Kosovë, gjatë viteve 1918-1941 ishte ajo nëpërmjet territorit të Republikës së sotme të Maqedonisë, kryesisht me anën e vijës hekurudhore Shkup-Selanik dhe prej këtej në Turqi, përsëri me hekurudhë, atë Selanik-Stamboll, ose me anije. Territor i ndërmjetëm me rëndësi për largimin e shqiptarëve të shpërngulur nga Kosova në Turqi sidomos gjatë viteve 1918-1928, ishte ai i Bullgarisë, vija hekurudhore Nish-Sofje-Stamboll. Sa i përket drejtimeve të tjera të shpërnguljes së shqiptarëve, duhen përmendur ato drejtpërsëdrejti nga Kosova, dhe viset e tjera në territorin e shtetit shqiptar, pastaj nga Shkupi në Selanik e më tej në disa vende të botës arabe, si dhe rishpërnguljet nga Turqia në drejtim të territorit të shtetit shqiptar.

Kalvari i përjetimeve tragjike të shqiptarëve nën sundimin serb (jugosllav) dhe grek, paraqet një nga kapitujt më të rëndësishëm të historisë së shqiptarëve. Fan Noli ngjarjet tragjike në trevat shqiptare të Kosovës dhe Çamërisë në vitet '20 të shekullit të kaluar, i quan një tragjedi në tri akte: shpasurim, shpërngulje, shfarosje.

Gjatë periudhës 1918-1941, për sa i përket ecurisë së shpërnguljeve me forcë të shqiptarëve të Kosovës, mendoj se ajo u zhvillua në dy etapa kryesore, që në disa momente të veçanta kanë tipare të përbashkëta, por që edhe i dallon nga njera-tjetra. *Etapa e parë* është ajo e viteve të Mbretërisë Serbe-Kroate-Slllovene 1919-1929, e cila përkon me lëvizjen për liri në viset shqiptare ose siç quhet ndryshe në histori lëvizja kaçake. *Etapa e dytë* është ajo e viteve 1929-1941, kur nën formacionin politik të Mbretërisë së Jugosllavisë, Beogradi u përpoq me çdo kusht institucionalizimin ndërshtetëror të procesit të shpërnguljes së shqiptarëve, që u kurorëzua me bisedime dy palëshe gjatë takimit të Aleancës Ballkanike dhe me marrëveshjen qeveritare jugosllave-turke të korrikut 1938.

Në pamundësi që në kufijtë e përcaktuar të një artikulli, të shtjelloj e analizoj etapat, drejtimet, përmasat e pasojat e shpërnguljes me dhunë të shqiptarëve nga Kosova dhe vise të tjera, në periudhën e viteve 1918-1941, po përqendrohem vetëm në disa çështje të kësaj problematike që lidhet me kohën dhe vendndodhjen e të instaluarve në territorin e shtetit shqiptar, me përpjekjet dhe ndihmën që dhanë qeveritë shqiptare, ndaj bashkëkombësve të vet si në aspektin moral e material, ashtu edhe në atë diplomatik, si dhe me rrjedhimet e bashkëjetesës në viset e reja të Shqipërisë.

Duke u mbështetur në burimet arkivore, rezulton se në periudhën 1919-1923, brenda kufijve shtetëror të Shqipërisë ishin instaluar 538 familje të shpërngulur me dhunë nga trojet e tyre. Por këto shpërngulje nuk mbetën me kaq, ato vazhduan në intervale kohore më tej: në vitin 1925 u shpërngulën 128 familje: 1926 – 399; 1927 – 316; 1928 – 149, 1928 – 149; 1929 – 216; 1930 – 199; 1931– 624; 1932 – 211; 1933 – 181; 1934 – 328; 1935 – 386; 1936 – 182 familje. Gjithsej deri në vitin 1937, në Shqipëri u shpërngulën 4.046 familje shqiptare. Qeveria shoviniste jugosllave i detyronte të emigronin fillimisht ata që dyshohej se janë përkrahës të çetave çlirimtare ose anëtare të Komitetit të Kosovës.

Çdo ngjarje që përkonte me problemin e shpërnguljes së shqiptarëve nga Kosova dhe nga trevat e tjera, ndiqej me mjaft vëmendje e shqetësim profesional, pse jo edhe kombëtar nga përfaqësuesit diplomatik shqiptarë në Legatat shqiptare në Beograd, kryekonsullatën në Shkup, konsullatën në Manastir, si dhe në ato të Greqisë, Turqisë, Bullgarisë, Rumanisë etj. Gjithashtu, Ministria e Punëve të Jashtme, Kryeministria, Presidenca e më vonë edhe Oberri Mbretëror, kishin në çdo moment një tablo të qartë të procesit të të larguarve më shumë nga Kosova dhe viset e tjera dhe krahas kësaj, propozime dhe ide konkrete në funksion të zgjidhjes së saj prej tyre, të cilat shpesh herë u realizuan me sukses.

Në shërbim të kësaj çështje madhore, natyrisht u vunë në lëvizje edhe përfaqësuesit e popullit në Parlamentin Shqiptar. Kështu, në mbledhjen e 7

marsit 1923, lexohet shkresa e Kryeministrit, nr. 592 e datës 27 shkurtit, në të cilën paraqitet për aprovim projektligji i Këshillit të Ministrave për përdorimin e një kredie prej 20.000 franga ari për ushqim të 2.000 njerëzve nga ish-Zona Neutrale e Kosovës që ishte pushtuar nga ushtria jugosllave. Ndërkaq në mbledhjen e 17 marsit 1923, Kryeministri, Ahmet Zogu, jepte para deputetëve, shpjegimet qeveritare mbi gjendjen politike të brendshme dhe të jashtme të shtetit. Ai theksonte, se: *“muhaxhirët pa kushte mund ta prishin qetësinë, por qeveria si me ligjin e paraqitur nga ju dhe me masat të tjera është përkujdesur për gjendjen e tyre duke premtuar që në të ardhmen të gjithë shqiptarët do të vendosen në toka shqiptare dhe nuk do të mbetet asnjë pa strehim”*.

Në fund të vitit 1923, qeveria turke refuzoi zbarkimin në Stamboll të 26 familjeve kosovare (mbi 100 frymë) të përzënë nga autoritetet shoviniste jugosllave. Ata u endën për një kohë të gjatë mbi një anije derisa Ahmet Zogu lejoi zbarkimin e tyre në Vlorë dhe i instaloi në Shqipëri.

Lufta për mbrojtjen e bashkëkombësve u bë një nga çështjet më të rëndësishme edhe për shqiptarët e Çamërisë, nga përfaqësuesit e qeverise shqiptare. Ata duke dalë në mbrojtje të rrezikut të popullit çam për shpërngulje në Turqi (shkëmbim me grekët e Turqisë) iu drejtuan disa herë Lidhjes së Kombeve. Krahas përpjekjeve diplomatike Qeveria shqiptare punoi intensivisht që emigrantëve çam, si dhe minoritetit grek në Shqipëri, t'u krijoheshin kushtet e mundshme jetësore.

Me miratimin e Ligjit *“Për vendosjen e emigrantëve”* nga Parlamenti Shqiptar, më 31 Maj 1923, shiheshin qartë përpjekjet e qeverisë së Zogut dhe parlamentarëve për t'i ndihmuar dhe për t'u krijuar kushte materiale e financiare emigrantëve të instaluar në Shqipëri. Në këtë kontekst çështja e vendosjes së emigrantëve shqiptarë në shtetin amë, në Shqipëri, u rregullua me vendim të Ministrisë së Drejtësisë nr. 125/IV, të datës 23 tetor 1923. Në nenin 5 të këtij vendimi theksohej se, *“... familjeve të emigrantëve përveç gjysmë hektari që u falet u*

jepet për punim edhe dy hektar tokë”. Kjo do të thoshte se të gjithë emigrantët që dëshironin të vendoseshin në toka të shtetit do të merrreshin gjithsesi me bujqësi. Kjo përforcohet më tej edhe me nenin 4, në të cilën theksohet se: *“emigrantët kanë të drejtë, përveç dy hektarëve të përmendur në nenin 5, të punojnë pasurinë e shtetit edhe në toka të tjera të nevojshme për bujqësi”*. Gjithashtu, duke iu referuar burimeve zyrtare të shtetit shqiptar, veçanërisht ato të Kuvendit Kushtetues (mbledhja e datës 9 prill 1924), çështja e akomodimit të të ardhurve nga trevat e Kosovës, shihej si domosdoshmëri emergjente për të krijuar sado pak kushte minimale për jetesë, pavarësisht nga gjendja e dobët financiare të prefekturave dhe nënprefekturave ku ata instaloheshin.

Gazeta *“Politika”* e Vlorës, më 23 tetor 1924, në artikullin e saj të titulluar *“Kosovë - Çamëri”* përshkruan qartë kushtet e shqiptarëve që detyrohen të largohen me forcë nga vendbanimet e tyre, odisenë e gjatë e të vështirë drejt Shqipërisë. Është kjo një tjetër dëshmi se problemi kombëtar, veçanërisht problemi i emigrantëve, ishte brengë e thellë si në Jug ashtu edhe në Veri të Shqipërisë.

Në raport me emigrantet, qeveria shqiptare përveç ushqimit dhe strehimit kishte prioritet edhe përkujdesjen për veshmbathje. Kështu në mbledhjen e 64-të të Dhomës së Deputetëve, më 16 nëntor 1925, aprovohet ligji dhe autorizohet qeveria të informojë Zija Begollin për të importuar pa taksë doganore 2.000 petka të papërdorura për emigrantët kosovarë, që ndodheshin të shpërndarë në vise të ndryshme të Shqipërisë. Kurse në mbledhjen e 78-të të mbajtur me 10 dhjetor, aprovohet projektligji për një kredi 20.000 fr. ari për t'i përballuar shpenzimet e emigrantëve dhe ngarkohej për zbatim Ministria e Punëve të Brendshme dhe e Financave.

Në maj të vitit 1926, Ministri i Punëve të Jashtme, Hysen Vrioni mori një letër nga Legata shqiptare në Greqi, ku rezulton se, më 23 prill 1926, Ministri i Greqisë ka pasur një takim me homologun e tij turk, Tefik Ruzhdi, ku, ky i fundit i ka thënë Ministrit grek se do t'i sjellin 300.000-

400.000 myslimanë nga Serbia për t'i turqizuar. Këtë lajm e pohojnë edhe gazetatat turke "Milijet" dhe "Hakimijet Milije".

Në këtë kontekst, Ministria e Punëve të Brendshme në mbledhjen e datës 21 mars 1928, parimisht pajtohet me vendosjen e tyre meqë ishin shqiptarë, por duke marrë parasysh shpenzimet e mëdha të udhëtimit dhe fondin e vogël të pronave shtetërore, këtë kërkesë ia dërgon Kryesisë së Këshillit të Ministrave.

Më 29.3.1928, Këshilli i Ministrave vendosi të autorizohet Ministria e sipërpërmendur që të pranohen për herë të fundit këto dhjetë familje në rast se ata janë racë shqiptare dhe e flasin gjuhën shqipe. Edhe në mbledhjen e datës 23 maj 1928, Kryesia e Këshillit të Ministrave diskutoi edhe për modifikimin e ligjit të emigracionit ndonëse ishte i pranuar nga Këshilli i Ministrave dhe kryesia e Dhomës së Deputeteve. Me dekretin që nxori qeveria e Zogut për ardhësit nga Kosova, bëri që të lehtësoheshin vuajtjet e mijëra muhaxhirëve të përzënë nga tokat e tyre në këtë shtet. Dekreti për dhënie tokash si dhe ndihma në franga ari do të fliste shumë. Qeveria me të gjitha mundësit përkrahu elementin çlirimtar të Kosovës dhe trojeve të tjera shqiptare, të cilat kishin në njëfarë mënyrë mburojë atdheun mëmë, Shqipërinë.

Qarqet shoviniste serbe nëpërmjet politikës së tyre përçarëse, ishin të interesuara që këta emigrantë të mos vendoseshin në Shqipëri. Informatorët e tyre përpiqeshin t'i bindnin kosovarët myslimanë se Shqipëria është e krishterë dhe nëse shkonin atje do të merrnin fenë e krishterë. Qeveria e Beogradit përdori të gjitha mjetet, duke filluar që nga propaganda, fanatizmi fetar e deri te forca brutale. Ajo në një masë më të madhe ia arriti qëllimit të saj, sepse shumë familje shqiptare të Kosovës u detyruan t'ua shisnin serbëve pasurinë e tyre për pak të holla dhe të emigronin.

Si kundër peshë, Qeveria e Zogut u angazhua që t'u kundërvijet planeve për largimin e popullsisë shqiptare nga Kosova, mirëpo ajo i frikësohej pranisë së madhe të emigrantëve në Shqipëri, duke dëshiruar t'u shmangej problemeve politike dhe ekonomike. Kështu, nëpërmjet Legatës

Shqiptare në Beograd, filloi propagandën në qarqet shqiptare të Kosovës, duke i këshilluar shqiptarët që të mos linin vatrat e tyre, sepse një gjë e tillë ishte në kundërshtim me interesat kombëtare.

Në këtë drejtim kontribut dha edhe qeveria turke, e cila urdhëroi legatën e saj në Beograd, që të mos vizonte më pasaportat e shqiptarëve që dëshironin të emigronin në Turqi. I ngarkuari me punë i Legatës Shqiptare të Beogradit i premtoi qeverisë së Tiranës se do të angazhohej për pengimin e emigrimit të shqiptarëve për në Egjipt.

Pra shihet qartë se, qëllimi i politikës zyrtare serbe ishte ndërrimi i strukturës etnike të popullsisë dhe serbizimi i Kosovës, qëllimi i politikës së Shqipërisë ishte që këta shqiptarë me çdo kusht të qëndronin në vatrat e veta. Lidhur me këtë do të kemi qëndrimi zyrtar të Kryeministrit shqiptar ku theksohej se: "interesi i kombit kërkon që kosovarët të mos emigrojnë as në Turqi e as në Mbretërinë tonë ...".

Qëndrimi i qeverisë shqiptare, për të mos larguar shqiptarët nga trojet e tyre, konfirmohet edhe në promemorien e dt. 5 maj 1930, të paraqitur në Lidhjen e Kombeve nga tre misionarë të Kongresit të Shenjtë "Propoganda Fide"-es, Dom Gjon Bisaku, Dom Shtjefën Kurti dhe Dom Luigj Gashi, ku ndërmjet të tjerash theksohej se: "Në Shqipëri ndodhen afro 10.000 të emigruar fatkeq, në një gjendje të vajtueshme që mund t'i hasësh nga pak kudo. Duket se Qeveria shqiptare ka bërë përpjekje shumë të lavdërueshme për sistemimin e këtyre refugjatëve, por është jashtë çdo dyshimi se vetëm vullneti i mirë nuk mjafton për të pranuar e plotësuar nevojat e të gjithë atyre që duan të shkojnë atje. Si rrjedhojë, ajo u detyrua t'u refuzoj vizën hyrëse pjesës më të madhe të tyre. Kështu ata kërkuan strehim pak më tutje në Turqi".

Bashkëkombësit e shpërngulur nga Kosova, gjatë viteve 1925-1930, autoritetet e shtetit shqiptar i vendosën kryesisht në pjesën perëndimore moçalore, përkatësisht në rrethet e sotme të Fierit, të Lushnjës, të Kavajës, të Beratit, të Elbasanit, të Durrësit, të Krutës etj.

Tabela 2. Emigrantët e instaluar definitivisht në tokat shtetërore deri në vitin 1927

Zona (District)	Emni i Katundit (Nom de Village)	Familje (Fam)	Frymë (Population)
Zona e Durrësit	Shënvlash	54	167
" "	Sukth	22	64
" "	Xhafzotaj	14	45
" "	Rreth	43	123
" "	Arapaj	49	173
" "	Sallmane	3	9
SHUMA		185	581
" Krujës	Hasanaj	22	77
" "	Fushë e Kruejës	5	24
" "	Derven	78	303
" "	Luz	5	21
" "	Mamuras	78	252
" "	Gurzi	134	476
SHUMA		322	1153
" Lushnjës	Lushnja	67	270
" "	Sejmenas	16	51
" "	Biçakaj	14	44
" "	Ferras	14	56
" "	Stanibobos	36	125
" "	Sulzotaj	5	10
" "	Qerret	14	47
" "	Vanar	22	48
" "	Kisha e Libofshës	10	30
" "	Rrethi i "	13	49
" "	Babunja	37	125
" "	Divjakë	4	13
" "	Karavasta	6	17
" "	Xhebba*	21	134
SHUMA		279	1029
" Kavajës	Maskaresh	5	31
" "	Stan-iri	5	19
" "	Zeleshtik	3	8
" "	Herbert**	51	210
" "	Aganas	6	9
" "	Ballaj	20	73
" "	Gocë-Gogolaj	25	86

* Xhebba: Ky katund është ngritur prej Misionit Britanik të kryesuar prej Z. Sams.

** Herbert: Ky katund është ngritur prej Zonjës Karnavon në emrin e të birit të saj.

Sota

"	"	Beden	4	9
"	"	Kalush	20	63
SHUMA			139	508
"	Fierit	Urë e Gurtë	31	116
"	"	Lejlek	10	46
"	"	Porteze	17	52
"	"	Dermënas	9	29
"	"	Murlajas	3	15
"	"	Balteza	7	19
"	"	Lalaj	1	2
"	"	Zhavar	10	42
"	"	Pojan	6	30
"	"	Havalejas	5	13
"	"	Mujalli	17	53
"	"	Hamil	6	26
"	"	Pluk	3	10
"	"	Bakere	10	33
"	"	Sheqi i madh	1	2
"	"	Bufas	3	12
"	"	Çipllakë	5	17
"	"	Të pa instaluar	16	68
SHUMA			100	585
"	Delvinës	Gjashtë	45	180
SHUMA			45	180
"	Kolonjës	Në katunde të ndryshme të ardhur nga Stambolli	33	175
SHUMA			33	175
"	Shkodrës	Fusha e Shtojit	30	174
SHUMA			30	174
"	Beratit	Roskovec	8	48
"	"	Berat	8	30
SHUMA			16	78
"	Leskoviçit	Suisse	25	150
SHUMA			25	150
"	Vlorës	Bishan	4	16
SHUMA			4	16

Përveç shifrave të mësipërme kemi edhe emigrantë që u instaluan gjatë vitit 1928 në këto vende:

Në Shkodër imigrantët e Hotit, Grudës e Trepshit	150	800
Në Gurëz	50	280

" Kosovë	40	215
" Gjirokastrë	35	185
SHUMA	275	1480
GJITHSEJ (Total)	1413	6109

Ata u përqendruan veçanërisht në relievin fushor të Myzeqesë, ku dhe u formuan fshatra të reja. Gjithashtu, në vitet 1928-1938, nëpërmjet Reformës Agrare përfituan rreth 1.650 familje të ardhura në Shqipëri. Duhet theksuar fakti se, një pjesë e mirë e tyre, u instaluan në Nënprefekturën e Fierit dhe të Lushnjës, veçanërisht në lokalitetin e Semanit dhe Libofshës. Ata u ndeshën me vështirësi ekonomike, si financiare ashtu edhe të mungesës së tokave prodhimtare. Disa prej tyre ndeshën edhe me kundërshtimin e një pjese të pronarëve në disa komuna, të cilët kërkonin largimin e kosovarëve nga tokat e tyre. Pavarësisht me përballjen e vështirësive, ata ditën të ruanin me fanatizëm traditat e tyre dhe të zhvillonin marrëdhënie të mira me vendasit.

Fakti është se në këto vendbanime, ishin instaluar edhe një numër kosovarësh që kishin emigruar në Turqi, të cilët u kthyen në Shqipëri në vitin 1925. Gjithashtu, aty ishin vendosur edhe grupi i tretë i të ardhurve nga Sanxhaku i Novi Pazarit, me veshje dhe zakone shqiptare që e kishin humbur gjuhën amtare, por me vendosjen e tyre në Myzeqe e rimorën gjuhën e tyre të vjetër. Kishte edhe emigrantë të tjerë të ardhur nga Maqedonia, që u vendosën me banim pranë kosovarëve. Në fushën e Myzeqesë kishte të vendosur edhe emigrantë çamë që i ruanin mjaft besnikërisht traditat e zakonet, të cilat ishin të veçanta nga vendalinjtë.

Dëshmi e qartë e trajtimit të emigrantëve nga shteti shqiptar, është edhe Dekretligji "Mbi vendosjen e emigrantëve", i propozuar nga Kryeministria dhe i aprovuar nga mbreti Zogu, më 2 shtator 1931, i cili lejonte emigrantët shqiptarë që të instaloheshin në Shqipëri sipas dispozitave të këtij ligji. Për nga rëndësia dhe vlerat që mbart ajo, mendoj se duhet të jepet i plotë në këtë studim.

Dekretligje mbi vendosjen e emigrantëve:

Art. 1. Gjithë ata persona të lënë jashta kufijve të Shqipërisë independente, që janë shqiptare prej gjaku dhe gjuhë, pa dryshim feje dhe seksi, që vijnë në Shqipëri të lirë me qëllim vendosje dhe mos kthyerjeje përsëri në vendet e tyre, kanë të drejte m'u instaluar si emigrant në Shqipëri në konformitet me dispozitat e kësaj ligje.

Art. 2. Emigrantat duhet t'u drejtohen organeve konsullore e diplomatike të shtetit shqiptar me paraqitjen e një lutje, ku do të tregohet qëllimi i shpërnguljes. Lutjen do ta shoqërojë një liste e cila do të përmbajë gjithë gjendjen civile të emigrantit dhe të anëtarëve të familjes që kryeson, tue i shtue për çdo person një fotografi të vogël.

Art. 3. Autoritetet kur marrin një kërkesë të tillë dhe konstatojnë se kërkuesi i përmbahet të gjitha dispozitave, lejmërojnë menjëherë Ministrinë nga e cila mvarret e kjo e njofton Drejtorinë e Përgjithshme të Reformës Agrare. Autoritetet kufitare personat e emigruem kanë me i nisë për kryeqytet ose në vendet e caktuara më parë.

Art. 4. Në rast që emigrantat nuk kanë mjete ushqimi derisa të mbërrinin në vendin e destinuem për instalim autoritetet administrative detyrohen me u paguar shpenzimet e udhëtimit, dhe për ushqim e fjetje t'i jepen fr. ar 1 deri për çdo person.

Art. 5. Në rast që emigrantet, për arsye të pranueshme nuk kanë krye këto formalitete, autoritetet kufitare mundësisht duhet t'ua rregullojnë dokumentat në kufi.

Art. 6. Zyrat e emigrantëve ose nëpunësat që përfaqësojnë këto zyra në Prefektura ose Nënprefektura, që nga data e hyrjes së emigrantëve në Shqipëri, detyrohen me u dhënë për çdo frymë fr. ari 0.40 në ditë. Kjo ndihmë vazhdon një vit, tue paguar në katër këste të njishme.

Art. 7. Organet e Zyrës s'Emigrantave janë të detyruar të kërkojnë dhe tu gjejnë punë emigrantave e të vazhdojnë mirërojtjen e tyre.

Art. 8. Mjekët e Bashkisë të Komunave dhe të shtetit, detyrohen me i mjekue emigrantat e vobektë gratis dhe Zyra e Shëndetësisë obligohet me iu dhënë barna pa shpërblim.

Art. 9. Teshat, mobiljet, enët, veglat mjetet bujqësore ose industriale, shpendët dhe bagëtia që sjellin emigrantat me vete përjashtohen nga tagri doganor i importit.

Art. 10. Gjithë personat emigrues detyrohen me u regjistruar në Zyrën e Gjëndjes Civile ku do të instalohen si shtetas shqiptarë; letërnjoftimet u lëshohen gratis.

Art. 11. Që nga dita e regjistrimit për pesë vjet përjashtohen nga shërbimi ushtarak.

Art. 12. Shteti nga pasunia e vet u ep gratis emigrantave për truall të shtëpisë (që do të goditet simbas planit të pregaditur nga Drejtoria e Ref. Agrare), për dipendencat e për kopshtin 2.500 m² tokë; pas kësaj për çdo frymë të familjes u jepet edhe nga një gjysmë hektari.

Art. 13. Shtëpia dhe tokat e tregueme që nga dita e instalimit për pesë vjet janë të përjashtueme nga e dhjeta dhe kontributet e ndërtesave.

Art. 14. Tokë të papuneshme u falen emigrantave që janë bujq, kurse personave të tjerë që janë marrë me tregti të ndryshme, u falet nga një cop truall mbrenda në qytet në ato vende ku ka pasuni shteti.

Art. 15. Emigratat që janë marrë me zeje tregtare, si peshkatarë ose si marinarë instalohen në brigjet e detit të Shqipnisë

Art.16. Emigratat që kanë punuar mëndafshin ose duhan duhet të instalohen në vende adekuate.

Art. 17. Tokat që akordohen emigrantave janë këto që vijojnë:

a) tokë e punueshme e livadhet që formojnë pasunin e shtetit

b) tokë e shpronsueme prej Zyrës Agrare

Art. 18. Lënda e ndërimit të shpisë u falen gratis nga pyjet shtetërore.

Art. 19. Emigrantat që vendosen në një katund, çiflig ose në qytet përfitojnë nga të drejtat e kullotjes vetëm ndër prona shtetërore.

Art. 20. Në rast se emigrantat formojnë katunde të veçanta, ju akordohet toka gratis për xhami, për kishë, shkolla vorreza, godina pleqnare, dyqane, lulishte, depo.

Art. 21. Kur e lyp nevoja e instalimit dhe e shendetësis s/emigrantave, me hirin e dy palëve mund të blejnë tokë, livadhe ose kullosa që ndodhen nën zotnimin legjitim të privatëve. Tokat për emigrantat të blehen me fonde të posaçme të Zyrës s'emigrantat të blehen me fonde të posaçme të Zyrës s'emigrantave.

Art. 22. Emigrantat që nuk janë shqiptarë nga gjaku e gjuha, nuk përfitojnë nga të drejtat e akordueme prej kësaj ligje.

Art. 23. Emigrantat bujqë përveç ushqimit të përmendun do t'u jepen deri një pend qe dhe nje lope me qumësht ose pesë dhëne pjella dhe vegla bujqësore. Gjithashtu do t'u ndihmohet në ngritjen e shtëpisë në formën më ekonomike.

II. Emigranat janë të ndaluem me tjetërsue shpijat e tokët e akordueme prej Mbretnis Shqiptare mbrenda 15 vjetëve prej ditës së dorëzimit të tyre.

III. Shpenzimet e bamuna për instalimin e emigrantave, kan me u rimborsue prej emigrantit detyrues me këste të njinjishme, tue fillue pesë vjet mbas ditës s'instalimit; këto do t'i kthehen arkës së shtetit ose Bankës Agrare që ka avancue fondin.

Art. 24. Ligja mbi vendosjen e emigrantëve me d.14.VI.1923 bashkë me rregulloren përkatëse abrogohen.

Art. 25. Ligja hyn në fuqi 15 ditë mbas shpalljes në Fletoren Zyrtare.

Art.26. Me ekzekutimin e kësaj ligje ngarkohet Këshilli Ministrues".

Përveç trajtimit vëllazëror që iu bë emigrantëve, për ta informuar kombin shqiptar dhe shtetet evropiane mbi pasojat e shpërnguljes me dhunë nga Kosova dhe viset e tjera, qeveria shqiptare, shoqatat atdhetare dhe personalitete, si Fan Noli, Hasan Prishtina, Bedri Pejani, Hoxhë Kadriu etj., ngritën zërin e tyre në qarqe më të larta shtetërore e ndërkombëtare të kohës, por nuk gjetën përkrahjen dhe mbështetjen që shpresonin.

Gjithsesi, falë luftës vetëmohuese të bërë nga vetë popullsia shqiptare e Kosovës dhe e Çamërisë për mbijetese, nga njëra anë dhe nga përpjekjet qeveritare shqiptare dhe opinionit publik në Shqipëri, nga ana tjetër qeveritë shoviniste jugosllave dhe ato greke nuk arritën të realizojnë përfundimisht projektet e tyre gllabëruese për spastrimin e Kosovës dhe Çamërisë nga popullsia autoktone shqiptare, gjatë viteve 1918-1941.

PËRFUNDIME

Fenomeni i shpërnguljes së shqiptarëve në periudhën midis dy Luftërave Botërore 1918-1941, është nga më tragjikët. Ajo ishte pasojë e interesave të Fuqive të Mëdha, që e lanë këtë popullsi jashtë kufijve politikë të Shqipërisë, si pasojë e grabitjeve të tokave të tij, si dhe të dëbimeve masive të popullsisë autoktone shqiptare ndër shekuj.

Kjo tragjedi kombëtare me përmasa të mëdha, rrjedhojë e shpërnguljeve dhunë-gjenocidale, ndodhi si në Kosovë, në Maqedoni, në Mal të Zi, por edhe në Çamëri ku qindra mijëra shqiptarë u larguan nga trojet e tyre me, duke lënë pas tyre familje e pasuri, por dhe hapësirë bosh. Ishte kjo një strategji e përgatitur ndër breza të pushtetarëve serbë, pse jo dhe atij grek që të përzinin sa më shumë shqiptarë nga trojet e tyre etnike e historike, të cilët u orientuan fillimisht në drejtim të Lindjes-Turqisë, e më pas në drejtim të territorit të Shqipërisë.

Ëndrra e afrimit të baraspeshës etnike në mes të popullsisë shqiptare, shumicë gjatë gjithë shekujve, dhe asaj sllave si pakicë, në Kosovë dhe trojet e tjera etnike shqiptare në Jugosllavi, ishte një përpjekje historike e përpunuar në detaje në shumë elaborate të përcjella brez pas brezi nga pushtetarët sllavë. Aleanca greko-sllave, me të cilën ishte rrethuar popullsia shqiptare, gjithnjë shprehte aspirata ekspansioniste territoriale, duke bërë spastrime etnike si në Mal të Zi, po ashtu edhe në Kosovë e Maqedoni. Kështu, areali shqiptar gjatë historisë tkurrej, reduktohej e zvogëlohej, ndërsa numri i shqiptarëve në mënyrë permanente zvogëlohej.

Përpjekjet për mbrojtjen e shqiptarëve në Jugosllavi dhe Greqi, si dhe qëndrimet e shtetit shqiptar ndaj këtij problemi, kanë pasur veçori dhe probleme specifike në periudha të ndryshme të zhvillimit historik. Ato u diktuan edhe nga koniukturat politike që kanë qenë vepruese në atë kohë, veçanërisht më të theksuara gjatë viteve '30 të shek. XX.

Megjithëse pasojat e shpërnguljeve të popullsisë shqiptare ishin të paparashikueshme në kohë dhe në hapësirë, ato mbartën mjaft dukuri e vlera ndër shqiptare:

Së pari, këta shqiptarë të shpërngulur me dhunë shfaqën një ndërgjegje të lartë kombëtare, një dashuri të madhe për atdheun. Ata kishin qenë pjesë e pandarë e lëvizjes shqiptare për pavarësi, prandaj nuk mund ta mendonin kurrë veten të shkëputur nga organizmi shtetëror unik i kombit nga mjediset etnike joshqiptare duke u bërë një forcë e madhe për kombin.

Së dyti, pavarësisht nga koha e qëndrimit kjo popullsi e re dha një ndihmesë të fuqishme në zhvillimin shoqëror-kulturor të krahinave të Shqipërisë. Ata dhanë ndihmesë dhe me traditat kulturore krahinore të viseve prej nga erdhën. Krijimtaria e tyre folklorike e në fusha të tjera të jetës shoqërore u ndje e gjallë në tërë viset e atdheut mëmë ku u vendosën.

Së treti, një nga dukuritë ndër shqiptare që mori një kuptim me një theks të veçantë e domethënës ishte edhe mikpritja. Ajo ka të bëjë me virtytet morale, me kodin e nderit të mirëpritjes nga vendasit dhe është e lidhur me traditën dhe me ligjet juridike dokësore, sidomos në mbrojtjen e mikut nga çdo ç'nderim e rrezik.

Etika popullore e popullit shqiptar bëri, që çdo shtëpi shqiptari të ishte e hapur për të gjithë miqtë, i afërt a i largët, njeri fisnik apo lypsar. Më shumë se kurrë, ajo spikati gjatë periudhës së shpërnguljes me dhunë, ku Shqipëri dhe populli shqiptar pritën me ngrohtësi dhe ndihmuan të ardhurit nga Çamëria në vitet 1944-1945, si dhe ata që erdhën nga Kosova gjatë vitet 1998-1999.

BIBLIOGRAFIA**1. Arkivat**

- Arkivi Qendror Shtetëror i Republikës së Shqipërisë (AQSH)

Fondet:

- 143 Koleksione dokumentesh (1484-1944)
- 151 Ministria e Punëve të Jashtme (1912-1917)
- 152 Ministria e Punëve të Brendshme (1918-1944)
- 249 Kuvendi Popullor (1945-1991)
- 490 Këshilli i Ministrave (1945-1947)
- 511 Ministria e Arsimit (1945-1988)
- 588 Rauf Fico (1913-1944)

2. Dokumente të botuara

1. "Bisedimet e Kuvendit Kushtetues (1924-1925)", disa vëllime
2. "Bisedimet e Dhomës së Deputetëve (1925-1928)", disa vëllime
3. "Libri i qarkoreve të Ministrisë së Punëve të Brendshme i viteve (1920-1929)", disa vëllime.

4. "Shqipnija më 1937. Veprim shtetnor gjatë 25 viteve të para të vetëqeverimit. I", Tiranë, 1937;

5. "Shqipnija më 1937. Veprim shtetnor gjatë 25 viteve të para të vetëqeverimit. II", Tiranë, 1938

3. Literatura historiografike

6. Bajrami, Hakif - Shpërgulja e shqiptarëve në Turqi gjatë viteve 1912-1941, Prishtinë, 1995

7. Jakupi, Ali - Dy shtete shqiptare dhe bashkimi kombëtar, QIK, Prishtinë, f. 236

8. Verli, Marenglen - Shqipëria dhe Kosova historia e një aspirote, Vëll. I, Tiranë: Botimpex, 2007

9. Vinca, Agim - Çështja kombëtare dhe vetëdija kritike, Forumi i intelektualëve shqiptarë, Prishtinë, 1998

10. Selenica, Teki – Shqipria në 1927, Tiranë: "Tirana", 1928

11. Shtylla, Zamir - E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi, Tiranë, 1990

4. Gazeta:

10. "Shqiptari i Amerikës", Korçë, 12 janar 1924.

11. "Shqipëria e re", Kostancë, 24 tetor 1924.